



מדינת ישראל
משרד החינוך, התרבות והספורט

"עם ועולם"

תרבות יהודית בעולם משתנה

המלצות הוועדה לבדיקת לימודי היהדות בחינוך הממלכתי

אב התשנ"ד - אוגוסט 1994

תוכן העניינים

1	הקדמה
2	רשימת חברי הוועדה
		תמורות בחינוך היהודי בבתי-הספר הממלכתיים
4	ודרכי הפעולה בעתיד
8	מצב הוראת מקצועות היהדות בחינוך הכללי
10	עקרונות להוראת מקצועות היהדות

המלצות

13	א. תכניות לימודים
15	ב. שעות הוראה
16	ג. טיפוח מסגרות פורמליות
17	ד. המלצות לבית-הספר היסודי
19	ה. המלצות לחטיבת-הביניים
20	ו. המלצות לחטיבה העליונה
23	ז. טיפוח מסגרות לא פורמליות
24	ח. הכשרת מורים
27	ט. השתלמויות מורים
		י. לימודי היהדות - ההקשר הקהילתי, תרבות הפנאי,
28	אמצעי התקשורת
30	יא. שכר ותגמולים
31	יב. ארגון

נספחים

		נספח א' - נתונים: מורים שהוסמכו להוראה בחינוך על-יסודי
33	בשנים תש"ס-תשנ"ב
43	נספח ב' - נתונים: מספר התלמידים שניגשו לבחינות בגרות
45	נספח ג' - הצעת תקציב

"ועדת שנהר" - הוועדה לבדיקת מצב לימודי היהדות בחינוך הממלכתי

הוועדה מונתה על-ידי השר זבולון המר והחלה לפעול בחודש חשוון, תשנ"ב (אוקטובר 1991).

יו"ר הוועדה - פרופסור עליזה שנהר, רקטור אוניברסיטת חיפה.
בוועדה 26 חברים, רובם אנשי ציבור ואקדמיה ומיעוטם אנשי משרד החינוך, התרבות והספורט.

הוועדה נפגשה במסגרת מליאה, התפצלה ל-3 ועדות-משנה גיליות (יסודי - בראשות נב' שולה דגון, חטיבת-ביניים - בראשות מר צבי צמרת, וחטיבה עליונה - בראשות פרופ' אבי רביצקי) וחזרה והתכנסה לשיבות מליאה. בסך הכול קיימה הוועדה כ-20 פגישות.

במסגרת ישיבות הוועדה נפגשו חבריה עם אנשי משרד החינוך, התרבות והספורט הקשורים לנושא, כולל המפקחים המרכזים למקצועות היהדות. נציגי גופים ואישים שונים הופיעו בפני הוועדה. כמו-כן, הוועדה קיבלה פניות, הצעות וניירות-עמדה מן הציבור.

להלן כתב המינוי שנשלח על-ידי שר החינוך והתרבות דאז, מר זבולון המר:



מדינת ישראל
שר החינוך והתרבות

בס"ד, א' חשוון תשנ"ב
9 באוקטובר 1991

כתב מינוי

הנני ממנה אותך כחבר וועדה שתבחן את מצב לימודי היהדות בחינוך המ"מ ותציע הצעות בדבר המטרות והתפיסה, תכניות הלימודים וכל יוזמה אחרת העשויה לקדם את החינוך היהודי בישראל.

הוועדה תבחן ותתייחס בין השאר לתכני הלימוד, למסגרת הלימוד, למקצועות הלימוד, לשיטות ההוראה וארגון המערכת.

כיו"ר הוועדה תשמם פרופ' עליזה שנהר, רקטור אוניברסיטת חיפה.

אני מאחל לך הצלחה בעבודתך.

בכבוד רב,

זבולון המר

חברי הוועדה:

בכתב המינוי של הוועדה נכללו הרשומים מסת:

1. פרופ' עליזה שנהר - רקטור אוניברסיטת חיפה - יו"ר
 2. פרופ' אביטבול מיכאל - היסטוריה יהודית, מכון בן-צבי
 3. אורלב זבולון - לשעבר מנכ"ל משרד החינוך והתרבות
 4. אורן אברהם ז"ל - מנהל תיכון מקיף "רוטזין", מגדל העמק (נפטר ב-כ"ט בכסליו, תשנ"ג - 23.12.92)
 5. ד"ר איילי מאיר - החוג למחשבת ישראל, מכללת "אורנים"
 6. אמיר בנימין - סמנכ"ל ומנהל המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, התרבות והספורט
 7. אלטוביה נורית - לשעבר מנהלת מכון "כרם", מנהלת פדגוגית ברשת כי"ח
 8. ד"ר גורביץ זלי - פסיכולוג, משורר, סוציולוג, אנתרופולוג, האוניברסיטה העברית
 9. דגון שולמית - מפקחת במחוז תל-אביב, משרד החינוך, התרבות והספורט
 10. הכהן מנחם - יו"ר מרכז "ספיר"
 11. ד"ר טרופר דני - מנהל "גשר", לשעבר יועץ שר החינוך, התרבות והספורט לענייני יהדות
 12. ד"ר יוגב כרמי - יו"ר הנהלת מט"ח, נשיא גימנסיה "הרצליה"
 13. ד"ר לוז אהוד - החוג למחשבת ישראל, מכללת "אורנים"
 14. פרופ' לצרוס-יפה חוה - המכון ללימודי אסיה ואפריקה, האוניברסיטה העברית
 15. מגד אהרון - סופר
 16. ד"ר מרכוס אליעזר - לשעבר יו"ר המזכירות הפדגוגית, מנהל בי"ס לעובדי הוראה בכירים, משרד החינוך, התרבות והספורט
 17. סרוקה נעמי - סגנית מנהל ביה"ס הריאלי העברי, חיפה
 18. פדידה שלום - לשעבר ראש עיריית בית-שמש
 19. פלג זאב - ראש מינהל החינוך והתרבות בעיריית חולון
 20. צור מוקי - לשעבר מזכ"ל התק"ם
 21. צמרת צבי - מנהל "יד בן-צבי"
 22. קלדרון רות - לשעבר מנהלת מדרשת "אלול"
 23. פרופ' רביצקי אביעזר - החוג למחשבת ישראל, האוניברסיטה העברית
 24. פרופ' רפפורט אורי - החוג לתולדות ישראל, אוניברסיטת חיפה
 25. פרופ' שבייד אליעזר - החוג למחשבת ישראל, האוניברסיטה העברית
 26. ד"ר תדמור ישעיהו - מנהל ביה"ס הריאלי העברי, חיפה
- מרכזת הוועדה:** דליה גורן, המזכירות הפדגוגית.

תמורות בחינוך היהודי בבתי-הספר הממלכתיים ודרכי הפעולה בעתיד

התמורות בהיסטוריה היהודית של הדורות האחרונים, ובמרכזן היציאה מן הגיטו וההשכלה, הלאומיות היהודית והציונות, ההגירה הגדולה והעליות, השואה והקמת מדינת ישראל - כל אלה חוללו תמורות מפליגות הן בתנאי חייו של העם היהודי והן בעיצוב ערכי התרבות והרוח. תמורות אלו מוסיפות לעצב את ההוויה התרבותית במדינת ישראל בתהליך של שידוד מערכות מתמיד, המתחולל מתוך זיקה אל התמורות הפוליטיות, החברתיות והאידיאולוגיות בישראל, בעם היהודי ובעולם.

תהליך זה חולל בעבר, והוא מוסיף ומחולל בהווה, שינויים רבי-משמעות בתחום הזהות העצמית והזיקות הלאומיות, החברתיות, התרבותיות והדתיות של הציבור הישראלי. בתור שכזה הוא גם משתקף בעמדת מערכת החינוך הממלכתית כלפי לימוד המקצועות הקשורים לתולדות עם-ישראל, יצירתו ותרבותו ובעמדותיהם של התלמידים במערכת החינוך הממלכתית כלפי נושאים אלו.

כדי לבחון את מצבם של לימודי היהדות בחינוך הממלכתי הכללי לאור התמורות הנ"ל, הוקמה בחורף 1991 וועדה ציבורית, שמסקנותיה והמלצותיה מוגשות בזאת לשר החינוך, התרבות והספורט.

עבודת הוועדה התקיימה במקביל לשני תהליכים בעלי חשיבות היסטורית: העלייה הגדולה מחבר העמים ומאתיופיה והמשא ומתן לשלום. בתחום הרוחני העמידו תהליכים אלו את החברה הישראלית בפני שני אתגרים מרכזיים: (א) קליטת העולים, תוך גיבוש זהותם הישראלית והעמקת שורשיהם היהודיים כאמצעי ליצירת תחושה של שייכות ושותפות, במקביל ליצירת דפוסים חדשים ביחסים עם התפוצות; ו- (ב) יצירת תרבות וערכים אישיים וחברתיים שאינם בנויים על מלחמת הישרדות וקיום בתוך מציאות של מלחמה, אלא על בחירה, דיאלוג וחיי יצירה בעולם פתוח. האתגרים החינוכיים-תרבותיים שהעמידו השלום וקליטת העלייה בפני חברה הישראלית מדגישים ביתר שאת את הצורך להתמודדות מתמדת עם שאלת הזהות הישראלית והיהודית. היכרות משמעותית עם תולדות ישראל ותרבותו הם תנאי ראשוני להתמודדות זו, דבר המחייב את מערכת החינוך כולה, ובתוך כך גם את החינוך הכללי, לבחינה מחודשת של מקומם של לימודי היהדות.

במושג "לימודי יהדות" כללה הוועדה את מקצועות הלימוד הבאים: לשון וספרות עברית, היסטוריה של עם ישראל, תנ"ך, תורה שבעל-פה, מחשבת ישראל, לימודי ארץ-ישראל, ארכיאולוגיה, פולקלור וכן מקצועות ותחומי לימוד נוספים המתייחסים לתולדות עם ישראל ותרבותו, ארץ ישראל, התנועה הציונית ומדינת ישראל בחינוך המורמלי והבלתי-פורמלי כאחד.

הציבור שאליו מכוונת הוועדה את דעתה רואה ביהדות תרבות לאומית, פלורליסטית, הנתונה בהתהוות; המרכיב היהודי באותו של הציבור הכללי הוא מצרף, שילוב של יסודות מגוונים הכוללים יסודות מן המסורת הדתית, הזיקה לארץ-ישראל על עברה, אתריה וערכי הטבע והנוף שבה; הלשון העברית על מגוון היצירה המקורית והמתורגמת שבה; לוח השנה העברי על חגיו ומועדיו, הדתיים והלאומיים, תוך יצירת דפוסי חג חדשים המשלבים יסודות מהטקס הדתי, מסורת עדות ויסודות שחודשו כחלק מן היצירה הציונית, בזיקה לארץ בכלל ולהתיישבות העובדת בפרט; ערכי מוסר אישי והברתי השואבים מן המורשת היהודית, מן האתוס הציוני ומאידיאולוגיות ותורות מוסר כלל אנושיות.

במינוח המקובל בחברה הישראלית מוגדר הציבור המחנך את בניו ובנותיו בחינוך הממלכתי-הכללי בשם הציבור "החילוני". למרות השימוש הרווח במושג "חילוני", אין הוא מקובל על חלקים רחבים בציבור, שאותו הוא אמור להגדיר ואשר את זהותו התרבותית-היהודית הוא אמור לשקף. רבים היו מעדיפים שימוש במושגים אחרים דוגמת הציבור "החופשי" או הציבור "הכללי". ההתנגדות למושג "חילוני" מכוונת בעיקר למשמעות השלילית המתלווה אליו, זו המעמידה ציבור זה כנעדר זהות יהודית בעלת תוכן חיובי השונה מזו הדתית, או המציגה אותו רק כהיפוכו של הציבור האורתודוקסי. תפיסות אלו ודומות להן של המושג "חילוני" מסלפות את דמותו התרבותית של הציבור, שאותו הוא נועד להגדיר. עם זאת, למרות הסתייגותם העקרונית של חברי הוועדה מן המושג "חילוני", אך בשל תפוצתו הנרחבת, ייעשה בו להלן שימוש כדי לתאר את הציבור המחנך את ילדיו במסגרת החינוך הממלכתי-הכללי והמהווה את הרוב הגדול במדינת ישראל.

במרכזן היציאה מן הגיטו והעליות, השואה והקמת מדינת ישראל של העם היהודי והן נבנת את ההווה התרבותית של מדינת ישראל אל התמורות הישגיות.

רבי-משמעות בתחום הזהות היות של הציבור הישראלי. תחת כלפי לימוד המקצועות הם של התלמידים במערכת

הכללי לאור התמורות הנ"ל, מונעות בזאת לשר החינוך,

השיבות היסטורית: העלייה עם הרוחני העמידו תהליכים קליטת העולים, תוך גיבוש ליצירת תחושה של שייכות פנימית; ו- (ב) יצירת תרבות חדשה וקיום בתוך מציאות של מורשת האתגרים החינוכיים-הישראלית מדגישים ביתר שאלית והיהודית. היכרות התמודדות זו, דבר המחייב לבחינה מחדשת של מקומם

מערכת החינוך הישראלית מפותלת לזרמים. הזרם הממלכתי-דתי והזרם העצמאי-החרדי מוגדרים על-פי זיקתם למערכת תרבותית בעלת השקפה כוללת והם סרים למרות רוחנית וקהילתית ברורה. בניגוד לכך, הזרם הממלכתי-כללי כולל בתוכו תלמידים ומורים בעלי השקפות מגוונות: חילוניים או חופשיים מזיקה מחייבת להלכה, להתגלות, לאמונה באל ובתורה מן השמים, וציבור המעדיף שבית הספר יהיה פתוח למגוון דעות, למרות שהוא רואה עצמו מחויב לאי אלו מן היסודות הללו. ואמנם, בית-הספר הממלכתי-הכללי מתאפיין בפתיחות למגוון דעות והשקפות, ביחסו החיובי לזכויות האדם ולחיים דמוקרטיים, בזיקתו לתרבות העולם, בתפיסתו המודעת לחילופי העתים ולתמורות ההיסטוריות, בזיקתו לתרבות העולם וביחסו החיובי למדעי הטבע המתפתחים.

הפלורליזם העקרוני של החינוך הכללי והצורך המתמיד להתמודד עם זרמי מחשבה והשקפות עולם מגוונות טומנים בחובם מתח פנימי הבא לידי ביטוי במיוחד בהוראת מקצועות היהדות. יחד עם זאת, מתח זה, שהינו גורם מתסיס ומפרה, מביא לעתים את המנווטים את בית הספר הכללי להעדפה להשתחרר מן המחלוקות הערכיות והחינוכיות הכרוכות בהוראת תולדות עם-ישראל ותרבותו על-ידי התעלמות וטשטוש. הוועדה סבורה, כי פתרון זה, המתכרש כעידוד להתחמקות ממחויבות וממעורבות, הינו הרסני וגורם לרדידות ולאדישות. לדעתה, התמודדות עם מחלוקות מעין אלו בכלים דימוקרטיים ומתוך כבוד וסובלנות לדעות השונות ומתוך נכונות לקבל את החדש והשונה הינה מעצם מהותו של התהליך החינוכי בבית הספר הכללי. יתר על כן, לימודי היהדות הינם חלק מן הלימודים ההומניסטיים, שבמרכזם עומדים פיתוח היצירתיות מתוך דיאלוג חופשי עם מגוון גילוייה של הרוח האנושית תוך התמודדות מתמדת עם האתגרים שהיא מעמידה. יש לראות בריבוי הדעות הגלום בלימודי היהדות הזדמנות לא רק להרחבת הדעת, אלא גם לדיון מעמיק וכן בשאלות היחיד והציבור, המאפשר למורים ולתלמידים לתרום מניסיונם ומעולמם התרבותי והרעיוני.

הוועדה סבורה, כי יש לעשות את הפלורליזם של החינוך הכללי למנוף להעמקה תרבותית ולהעשרה והתנסות חינוכית משמעותית, תוך היענות לאתגרי התקופה. יש לעשות את בית הספר הכללי למוקד לפיתוח אופציות לקיום תרבותי יהודי-ישראלי המשוחרר מתלות בסמכות ההלכה והמקיים זיקה לתולדות ישראל ויצירתו ממגוון הבטים תוך ביקורת וחינוך.

* * *

הבעייתיות המלווה את הוראת מקצועות היהדות בחינוך הכללי ניכרת בכל הרמות ומסלולי הלימוד. הוועדה מדגישה, כי היכרות עם תולדות עם-ישראל ותרבותו הינה יסוד חיוני בבניית זהותו ועולמו הרוחני והערכי של הצעיר הישראלי. לפיכך, על מערכת חינוך לדאוג להכנת תכניות לימוד וחומרי למידה מתאימים במקצועות היהדות עבור בני הנער בכל הרמות ומסלולי הלימוד, תוך גיבוש שיטות ודרכי עבודה מגוונות התואמות את צרכיהן של אוכלוסיות התלמידים השונות. עדיפות מיוחדת יש להקנות להכנת תכניות לימוד לתלמידים במסלולים הלא עיוניים, ובמיוחד לאלו שאינם ניגשים לברינות הבגרות ולאלו שאינם מסיימים את החטיבה העליונה. יש לדאוג לכך שהמסגרת של החינוך המטפלת בצד הערכי תוכל להקיף נוער בכל הרמות ובכל מסלולי ההוראה. במסגרת זאת יש לחפש את האיזון העדין בין היסודות הדיסציפלינאריים לבין היסודות האינטרדיסציפלינאריים שבלמודי היהדות.

* * *

הוועדה מבקשת להביע את הוקרתה לציבור המורים בחינוך הממלכתי-הכללי הפועלים להנחלת תולדות עם ישראל, יצירתו ותרבותו. הוועדה מוצאת לנכון להדגיש, כי אין במסקנותיה והמלצותיה משום ביקורת על ציבור המורים העוסקים בהוראת מקצועות היהדות. נהפוך הוא, הללו באות כדי לחולל שינויים שמטרתם לסייע למורים לממש את יכולתם המקצועית, את השקפת עולמם הפדגוגית ולמלא את שליחותם כמחנכים.

לכת-דתי והזרם העצמאי-
השקפה כוללת והם סרים
ממלכתי-כללי כולל בתוכו
זרים מניקה מחייבת להלכה,
שבת הספר יהיה פתוח
מן היסודות הללו. ואמנם,
ת והשקפות, ביחסו החיובי
בתמיכתו המודעת לחילופי
ביחסו החיובי למדעי הטבע
להתמודד עם זרמי מחשבה
לדי ביטוי במיוחד בהוראת
ה ומפרה, מביא לעתים את
חלוקות הערכיות והחינוכיות
התעלמות וטשטוש. הוועדה
ת וממעורבות, הינו הרסני
חלוקות מעין אלו בכלים
טות לקבל את החדש והשונה
יתר על כן, לימודי היהדות
ם פיתוח היצירתיות מתוך
ך התמודדות מתמדת עם
ז בלימודי היהדות הזדמנות
ת היחיד והציבור, המאפשר
עיוני.
לי למנוף להעמקה תרבותית
התקופה. יש לעשות את בית
י-ישראלי המשוחרר מתלות
מגוון הבטים תוך ביקורת

מצב הוראת מקצועות היהדות בחינוך הכללי

לוועדה הוגשו נתונים רבים על מצב מקצועות היהדות בחינוך הכללי. למרות חילוקי דעות ביחס למשמעותם של הנתונים הללו, רואים כל חברי הוועדה בדאגה רבה את הירידה הנמשכת במעמדם של לימודי היהדות בכל רמות החינוך, כולל במכללות להכשרת מורים ובאוניברסיטאות. חומרת מצבם של מקצועות היהדות מתבטאת במיוחד בירידה הנמשכת במספר השעות המוקדשות להוראתם, במספר התלמידים הבוחרים להיבחן בהם בבחינות הבגרות מעבר לבחינות החובה, במספר הסטודנטים הבוחרים ללמוד ולהכשיר עצמם להוראה במקצועות אלו ובקשיים הקיימים בפיתוח תכניות לימוד ודרכי עבודה חדשניות.

הוועדה סבורה, כי הירידה המתמשכת במעמדם של מקצועות היהדות בחינוך הממלכתי-כללי הינה תולדה של תמורות חברתיות ופוליטיות ושינויי ערכים המקרינים על בית הספר ובאים לידי ביטוי מודגש במקצועות ההומניסטיים, מקצועות המנחילים את הסדר הערכי, שלימודי היהדות הינם חלק מהם. בין תהליכים אלו מציינת הוועדה במיוחד את שקיעת האידיאולוגיות; עליית החברה הצרכנית והכפר הגלובאלי המעמיד זה מול זה ערכים ותמונות עולם שונות; התפוצצות הידע המאיימת על היכולת של דור להוריש לבניו ידע מוסמך; ההתמחות המקצועית הגוברת המקשה על האפשרות לחנך אדם רב-ממדי; היוקרה וכח המשיכה של המדעים והטכנולוגיה; השינוי הפרדוקסלי במעמד השפה העברית, אשר ככל שנעשתה לשפה ותרבות השלטת כן הלכה והתרחקה משפת המקורות וממפתח להשכלה כללית ויהודית הפכה למקצוע נפרד, המנותק מתכני דעת אחרים; הפוליטיזציה הגוברת של הדת והתמסדותה והגברת הקיטוב בין הציבור הדתי והחילוני; הירידה בעצמתן ובסמכותן של תנועות התנדבותיות; הגברת הפער החברתי והעיונות הבין-עדתיים; המחלוקות הפוליטיות על רקע המתח שבין מצב מלחמה לתקוות שלום, שהביאו להחרפה בשימוש האידיאולוגי-פוליטי של טקסטים מסורתיים. התוצאה של כל אלו היא אי-ודאות, מחלוקות, בורות וקנאות המהווים איום ממשי על החברה בישראל ועל סיכוייה לגבש תרבות המעניקה מרחב. תהליכים אלו היו גם בין הגורמים שהביאו לירידת מעמדם של מקצועות היהדות ביצירת מכנה משותף תרבותי וכבסיס ליצירה הגותית ואמנותית של החברה הישראלית.

הוועדה מודעת לכך שהגורמים לירידה במעמד לימודי היהדות, כמו גם קשייה של מערכת החינוך בכלל, אינם צומחים מתוכה, אלא נובעים ממצב החינוך ההומניסטי

בחברה הטכנולוגית ומן התמורות המפליגות וחילוקי הדעות המפלגים את החברה הישראלית. לפיכך, סבורה הוועדה, כי על מערכת החינוך להיערך להתמודדות מקיפה עם גורמים אלו, התמודדות שהשפעותיה עשויות לחרוג מעבר לתחומו של בית הספר ולחקרין על החברה הישראלית כולה.

הספתה לשינוי המצב הקיים חייב להיות החזרת האחריות לחינוך לחברה ולקהילה שסקרנו באים התלמידים. בתחום הוראת מקצועות היהדות בחינוך הכללי חייב הדבר לבוא לידי ביטוי בעיקר בהכשרת עתודת מורים ובהכנת תכניות לימודים וחומרי למידה החלשים את השקפת עולמו וערכיו של הציבור החילוני. המצב שבו עקב מחסור במורים מתאימים -- בדומה למצב הקיים בתחום הוראת מקצועות היהדות בחלק מבתי הספר הכלליים -- חברה מוסרת את חינוך בניה ובנותיה בקבלנות למי שמוכן לעסוק בכך, אגילו אם כוונותיו סותרות בעליל את האמונות והדעות של חברה, הוא מצב לא תקין אשר מביא להתנגשות או להתחמקות. בית-הספר הכללי לא צריך להיכנע לקנאות וגם לא לחלל הריק. הוא צריך לעודד את הציבור החילוני לגווננו לבטא את ערכיו, לפתח את היכולת, לבקר את הישגיו ולהיפגש עם הדור הצעיר שלו.

הוועדה סבורה שיש לנקוט במדיניות פעילה שתהפוך את תרבות עם ישראל ותולדותיו למרכיב בעל משמעות חיובית ולא מנכרת בבניית זהותו העצמית של הצעיר החילוני. לדעתה, יש לחולל שינויים בעקרונות ובגישות להוראת מקצועות היהדות בבית הספר הכללי, כאשר לצד העמקת היסודות הדיסציפלינריים יש לעודד ניסיונות שיקדמו את ההוראה של מקצועות אלו בדרך אינטרדיסציפלינרית (בין-תחומית).

חינוך הכללי. למרות חילוקי דעות הוועדה בדאגה רבה את חינוך, כולל במכללות להכשרת הוראת מתבטאת במיוחד בירידה התלמידים הבוחרים להיבחן הסטודנטים הבוחרים ללמוד מים בפיתוח תכניות לימוד הליכויים אלו מציינת הוועדה את והכפר הגלובאלי המעמיד המאיימת על היכולת של דור המקשה על האפשרות לחנך טכנולוגיה; השינוי הפרדוקסלי השלטת כן הלכה והתרחקה מקצוע נפרד, המנותק מתכני והגברת הקיטוב בין הציבור התנדבותיות; הגברת הפער על רקע המתח שבין מצב יאולוגי-פוליטי של טקסטים בורות וקנאות המהווים איום קה מרחב. תהליכים אלו היו היהדות ביצירת מכנה משותף ראלית.

היהדות, כמו גם קשייה של ממצב החינוך ההומניסטי

עקרונות להוראת מקצועות היהדות

לאור הנחות המוצא הנזכרות לעיל ממליצה הוועדה על העקרונות הבאים כעל עקרונות מנחים להוראת מקצועות היהדות בחינוך הכללי.

* יש לחתור ללימוד מקצועות היהדות באופן שידגיש את אופיים כמקצועות חומניסטיים, מנחילי תרבות וערכים, המעניקים כלים לבניית השקפת עולם.

* הוראת תולדות ישראל, יצירתו ותרבותו היא מכשיר מרכזי לסוציאליזציה לאומית ותרבותית של התלמידים. לפיכך, אין ללמדם בדפוסים של הפיכת לב, של תינוקות שנשבו. יש להימנע מהעמדת לימוד תולדות עם-ישראל, יצירתו ותרבותו בהקשר של הסתגרות או הטפה; יש ללמדם כחלק מהווייה תרבותית מתגבשת, המציגה את ייחודה של תרבות ישראל תוך קיום זיקה חיובית לתרבות העולם, וזאת מתוך מפגש עם כל מגוון היצירה היהודית של עדות, של תנועות ושל זרמים פוליטיים, הגותיים ותרבותיים בעם היהודי.

* יש לחתור לבניית תהליך חינוכי המבוסס על לימוד, ביקורת ודו-שיח. תהליך חינוכי שלא רק ישנן וינתח, אלא גם יחתור להפנמה של ערכים אוניברסליים ויהודיים מתוך גישה פלורליסטית. תהליך שלא רק יציג את העבר, אלא יתרום להתמודדות, למעורבות ולבניין של השקפת עולם. עמדה חינוכית כזו עשויה לחזק את תחושת הזהות, ההשתייכות והאחריות של התלמידים לעתידם ולחברה במדינת ישראל.

* בהוראת תולדות ישראל ותרבותו יש להדגיש את היסוד המדעי-ביקורתי, במיוחד בבית-הספר העל-יסודי.

* יש ללמד את מקצועות היהדות ואת המחשבה היהודית לאורך הדורות, תוך חיפוש והדגשה של המרכיבים הרלוונטיים, המשמעותיים והאקטואליים לתלמיד בן ימינו.

* יש לחתור להפיכת לימוד תולדות עם ישראל, יצירתו ותרבותו לחלק אורגני של פעילות תרבותית ורוחנית בקהילות שמחן באים התלמידים.

* בהוראת תולדות ישראל יש להדגיש את גורלן של קהילות ישראל בגולה, את יצירתן

התרבותית העניפה ואת ניסיונותיהן להתמודד עם האתגרים שהעמידה בפניהם
החברה הסובבת.

* יש לעסוק במקומה של האנטישמיות בעולם המודרני ובמשמעותה ובלקחיה של
השואה.

* בהוראת תולדות התנועה הציונית יש להדגיש את ייחודה על רקע תולדות ישראל
ואת אופיו המהפכני של הפתרון שהציעה לבעית היהודים בעולם המודרני.

* בצד הצורך לפתוח בפני התלמידים את המקורות המגוונים של התרבות היהודית,
יש להדגיש את היותה של היהדות החילונית או החופשית זהות יהודית בעלת מטען
ערכי חיובי, הצומחת מתוך ההווה היהודית המודרנית ולא רק העתיקה, והממזגת
ערכים מתרבות ישראל ומתרבות העמים.

* יש להדגיש את הזיקה והאחריות ההדדית המקשרת את ישראל וחפזורה היהודית
כמרכיב חשוב בזהותו היהודית של הציבור החילוני וכחלק מהכרתו הלאומית
הציונית.

* יש לבנות את תכנית הלימודים במקצועות היהדות סביב ארבעה צירים מרכזיים:

א. תרבות יהודית - אוניברסלית;

ב. עברית;

ג. ציונות;

ד. ארץ-ישראל.

פירוט המסקנות הנובעות ממבנה זה יבוא בפרק ההמלצות.

* יש לנסות ולפתח בהוראת מקצועות היהדות תכניות לימוד בין-תחומיות, משלבות.

בגלל חשיבותה של גישה זו מוצאת הוועדה לנכון להציגה ביתר הרחבה:

ההגדה ממליצה על פיתוח תכניות לימודים שתתבססנה על עבודה בין-תחומית
במקצועות היהדות. ההוראה הבין-תחומית לא תבוא במקום או על חשבון ההוראה
הדיסציפלינרית, אלא תשלים אותה, תוך התבססות על הלימוד הדיסציפלינרי והעמקתו.

עקרונות הבאים כעל עקרונות

דגיש את אופיים כמקצועות
לבניית השקפת עולם.

מרכזי לסוציאליזציה לאומית
ים של הפיכת לב, של תינוקות
ל, יצירתו ותרבותו בהקשר של
בותית מתגבשת, המציגה את
בות העולם, וזאת מתוך מפגש
של זרמים פוליטיים, הגותיים

ביקורת ודו-שיח. תהליך חינוכי
ערכים אוניברסליים ויהודיים
גבר, אלא יתרום להתמודדות,
כזו עשויה לחזק את תחושת
ולחברה במדינת ישראל.

סוד המדעי-ביקורתי, במיוחד

ת לאורך הדורות, תוך חיפוש
קטואליים לתלמיד בן ימינו.

תו ותרבותו לחלק אורגני של
ידיים.

לות ישראל בגולה, את יצירתן

יש להדגיש, כי מדעי היהדות כחלק ממדעי הרוח הם בין-תחומיים במהותם. לפיכך, למידה מעמיקה ורב-צדדית של כל דיסציפלינה בפני עצמה מוליכה בהכרח למפגש עם דיסציפלינות קרובות. יש, איפוא, לפתח לימוד בין-תחומי רחב, הכולל מגוון של גישות ושל דרכי לימוד. ההוראה הבין-תחומית במקצועות היהדות נוסתה עד כה רק באופן חלקי; נראה לוועדה כי יש לאמץ גישה זו בהתאם לגילאים, לאופי בתי-הספר וליכולת המורים.

העבודה הבין-תחומית יכולה לבוא לידי ביטוי בלימוד משותף וממוקד של נושאים המקיפים מספר מקצועות, לפתח עבודות עצמאיות של תלמידים וקבוצות תלמידים, החורגות מלימוד מקצוע או דיסציפלינה. היא יכולה להפגיש באופן ביקורתי טקסטים מתקופות שונות או מתרבויות שונות המבהירים דילמות מוסריות אישיות או נותנים ביטוי לבעיות קיומיות. היא יכולה להפגיש אמצעי מבע אמנותיים ותקשורתיים עם קטעי תרבות ועם סיטואציות היסטוריות בעלות משמעות. היא יכולה להפגיש ולהפעיל הורים, תלמידים ואת הקהילה בכלל עם נושאים לימודיים וערכיים, תוך יצירת רקע למפגש מפרה ודיאלוג עם עמדות שונות.

העבודה הבין-תחומית צריכה להוות משקל-נגד מתקן לנטייה של הלימוד המקצועי הדיסציפלינרי להצטמצם בהיקף על-מנת לגלות מיומנות מתודולוגית, וליצור התמחות צרה. העבודה הבין-תחומית יכולה לחזק את הקשר הבין-אישי, לפרוץ את המסגרת החברתית הנבדלת של בית-הספר ולהפגישו עם מחויבותו ושייכותו לקהילה. היא חשובה כדי להגביר את תחושת שוויון הערך ושותפות הגורל של הקבוצה המתחנכת.

פיתוח ההוראה הבין-תחומית נמצא בשלב ניסיוני. בהוראה האוניברסיטאית ישנן רק התחלות בכיוון הבין-תחומי וגם הכשרת המורים להוראה בדרך זו עדיין מצומצמת. בבתי-הספר יש צוותי מורים ומורים יחידים המפתחים תכניות ודרכי עבודה של הוראה בית-תחומית. הוועדה ממליצה לעודד ניסיונות שונים לקידום הוראה בין תחומית באוניברסיטאות, במוסדות להכשרת מורים ובבתי-הספר. יש לעודד ניסיונות כאלה בדרכים שונות. העבודה הבין-תחומית רווחת יותר בגילאים הצעירים; לעומת זאת, בגילאים הבוגרים משפיע, בדרך כלל, יותר הגורם המקצועי. לפיכך, יש להתמקד בהכנת תכניות להוראה בין-תחומית לגילאים הבוגרים, שיתבססו על הלימוד התחומי המעמיק והביקורתי.

המלצות

הועדה הוועדה דנה במצב לימודי היהדות בבית הספר היסודי, בחטיבת הביניים ובבית הספר התיכון וכן בהכשרת המורים למקצועות היהדות במכללות ובאוניברסיטאות. הוועדה לא דנה במצב בגני-הילדים והיא ממליצה שמשרד החינוך, התרבות והספורט יממן סמנאים לקבוצת גיל זו כדי לגבש הצעות ברוח המלצות הוועדה.

א. תכניות לימודים

הוועדה דנה, כאמור, במצבם של לימודי היהדות, הכוללים את מקצועות הלימוד הבאים: לשון וספרות עברית, היסטוריה של עם ישראל, תנ"ך, תורה שבעל-פה, מחשבת ישראל, לימודי ארץ-ישראל, ארכיאולוגיה, פולקלור וכן מקצועות ותחומי לימוד נוספים המתייחסים לתולדות עם ישראל ותרבותו, ארץ ישראל, התנועה הציונית ומדינת ישראל.

הוועדה ממליצה:

- לבדוק מחדש את כל תכניות הלימודים במקצועות היהדות ברוח העקרונות שצינו במחקר הקודם.
- מכל תכניות הלימודים יש לשלב בין מקצועות היהדות לבין המקצועות החינוכיים המקבילים (היסטוריה של עם ישראל והיסטוריה כללית, ספרות עברית וספרות כללית, פילוסופיה יהודית ופילוסופיה כללית וכו').
- להקפיד שתכניות הלימודים החדשות תבטחנה את חשיפתו של התלמיד למגוון העשיר של התרבות והמורשת היהודית על גווניה, שתכלול יצירות מתקופת המקרא ועד ימינו, וכן דרכי ביטוי אמנותיות וספרותיות מגוונות.
- להקפיד שתכנית פרקי "החובה" ו"הרשות" במקצועות השונים יש לחתור ליצירת בסיס חינוכי משותף לכלל התלמידים, שיעניק להם שפה משותפת שתאפשר דיאלוג ויצירה. אין להשיג מטרה זו ע"י תכנית לימודים אחידה; להפך, כדי ליצור בסיס

בין-תחומיים במהותם. לפיכך, צמח מוליכה בהכרח למפגש עם מי רחב, הכולל מגוון של גישות יהדות נוסתה עד כה רק באופן אים, לאופי בתי-הספר וליכולת

ד משותף וממוקד של נושאים לתלמידים וקבוצות תלמידים, הפגיש באופן ביקורתי טקסטים מוסריות אישיות או נותנים מנותיים ותקשורתיים עם קטעי יכולה להפגיש ולהפעיל הורים, רכיים, תוך יצירת רקע למפגש

לנטייה של הלימוד המקצועי מתודולוגית, וליצור התמחות בין-אישי, לפרוץ את המסגרת יבותו ושייכותו לקהילה. היא רל של הקבוצה המתחנכת.

ראה האוניברסיטאית ישנן רק אה בדרך זו עדיין מצומצמת. תכניות ודרכי עבודה של הוראה לקידום הוראה בין תחומית פר. יש לעודד ניסיונות כאלה ילאים הצעירים; לעומת זאת, מקצועי. לפיכך, יש להתמקד שיתבססו על הלימוד התחומי

תרבותי משותף יש לבנות מגוון תכניות לימוד המותאמות לצרכים היהודיים של ציבורי תלמידים שונים.

5. לטפח תכניות לימודים משלבות במקצועות היהדות לכל רמות הלימוד, וכן למוסדות העוסקים בהכשרת מורים.

6. להקים צוות מיוחד שיקבע קריטריונים והנחיות להכנת נושאים משלבים בידי גופים ארציים ובבתי הספר.

7. לרכז את המידע על התכניות המשלבות המאושרות ולהביאו לידיעת בתי-הספר כדי להגביר את זמינותן.

8. לכלול בתכנית הלימודים את הכרת חיי העם היהודי בתפוצות בזמננו.

9. לתבטיח שתקופת השואה על משמעויותיה ולקחיה מבחינה ציונית, יהודית ואוניברסלית תוסיף להיות נושא מרכזי במערך ההוראה והחינוך בבית הספר ובקהילה.

10. להכין הצעות שונות ומגוונות בנושאים הקשורים לתולדות ישראל ותרבותו לשעות מחנך. מן הראוי לנצל את שעות המחנך לדיון משמעותי בבעיות מרכזיות של הפרט והחברה, שאין מגיעים אליהן בתכנית הלימודים הרגילה.

11. לעודד את השימוש במחשב כאמצעי להוראת מקצועות היהדות. הוועדה מצאה, כי נושא זה מצוי עדין בחיתוליו וממליצה על הקצאה מתאימה של משאבים לטיפולו.

12. לתכנן ולזוּם הפקת סרטי וידיאו המותאמים לאוכלוסיות שונות כעזרי הוראה למקצועות היהדות השונים.

13. לבנות את תכניות הלימודים במקצועות היהדות מסביב לארבעה צירים מרכזיים:

א) **תרבות יהודית-אוניברסלית:** דיון בערכים יהודיים ואוניברסליים, רלוונטיים ובעלי משמעות לצעיר החילוני בן ימינו, כפי שהם משתקפים בתרבות היהודית והכללית לאורך הדורות. את הדיון הערכי יש לשלב בהוראת פרקים רלוונטיים מתולדות ישראל והעמים, שבהם באו ערכים אלו לידי ביטוי בהתנהגות הפרט והחברה.

ב) **עברית:** העמדת הלשון העברית כראי וביטוי לתרבות הדורות ולא רק כלי תקשורת עכשווי. יש להקדיש תשומת לב מיוחדת לטיפוח ההבעה בכתב ובעל-פה ולפיתוח חוש לשוני-סגנוני בדרך לעשיית הלשון העברית ללשון תרבות, להבדיל מידיעתה כאמצעי לשימוש טכני-תפקודי גרידא. לימודי הלשון העברית יהיו בזיקה הדוקה לספרות העברית לדורותיה.

ג) **ציונות:** ציר זה מיועד לאפשר לתלמיד בבית-הספר הכללי להתחבר, גם אם באופן דיאלקטי, אל גילויי העבר היהודי ובעקבות כך אל לימודי היהדות. לימוד תולדות הרעיון והמעשה הציוני, על מאפייני המרד והמהפכה שבהם, מחייב את הכרת המציאות החברתית והרוחנית, שממנה יוצאים האותה חותרים לשנות ואשר ממנה נוטלים חומרים לבניין המציאות החדשה. ציר זה מקיף קשת רחבה של נושאי לימוד העוסקים בתולדות עם ישראל, יצירתו ותרבותו והוא אמור ליצור פרספקטיבה ערכית, שתעמיד את לימודי היהדות בהקשר חיובי מבחינת זהותו של הצעיר החילוני ותגביר את העניין בהם.

ד) **ארץ-ישראל:** יש לטפח את לימודי ארץ-ישראל כמקצוע לימוד המשלב מקרא, היסטוריה, ארכיאולוגיה, תלמוד ומחשבת ישראל, גאוגרפיה, החי והצומח, אמנות וכו'. לימודי ארץ-ישראל מעצם מהותם צריכים לכלול גם מרכיבים של חינוך לא פורמלי.

ג. שינת ההוראה

במהלך עשרים השנים האחרונות צומצם ביותר מספר שעות הלימוד בבתי הספר, הליך שפגע במיוחד במקצועות היהדות. מגמה זו לא שונתה גם כאשר הוחל

גוד המותאמות לצרכים היהודיים של

ת היהדות לכל רמות הלימוד, וכן

חיות להכנת נושאים משלבים בידי

שרות ולהביאו לידיעת בת-הספר כדי

היהודי בתפוצות בזמננו.

ולקחה מבחינה ציונית, יהודית
ערך ההוראה והחינוך בבית הספר

קשורים לתולדות ישראל ותרבותו
נד לדיון משמעותי בבעיות מרכזיות
נית הלימודים הרגילה.

מקצועות היהדות. הוועדה מצאה,
על הקצאה מתאימה של משאבים

לאוכלוסיות שונות כעזרי הוראה

היהדות מסביב לארבעה צירים

בשנתיים האחרונות בתהליך של הגדלת סל השעות הכללי. הוועדה קובעת איפוא, כי יש להחזיר את מספר השעות המוקדשות למקצועות היהדות בחינוך הכללי, שעות שנקחו בתקופת הצמצומים.

2. יש לדרוש מבתי הספר ללמד את תכנית הלימודים המחייבת במקצועות היהדות בכל רמות הגיל, זאת לאחר שתיבדקנה מחדש תכניות הלימודים וייקבע מה בגדר רשות ומה בגדר חובה. בבתי הספר, שבהם צומצם או נעלם לימוד מקצוע חובה ממקצועות היהדות, כגון, תורה שבעל-פה יש להקפיד שהמקצוע החסר ישולב בתכנית הלימודים של בית-הספר.

3. מוצע לארגן את מערכת השעות הבית-ספרית כך שכל מקצוע בתחומי היהדות יילמד לפחות שעתיים בשבוע. לימוד של פחות משעתיים בשבוע מחליש מאוד את כוחו החינוכי והלימודי של המקצוע שבו מדובר. כדי לממש יעד זה, מציעה הוועדה לבתי-הספר לשקול את ריכוז הלימודים בשנה אחת או בסמסטר אחד. על-פי מספר השעות הכללי שניתן לאותו מקצוע. בדרך זו יוכל המורה המקצועי ללמד בו-זמנית פחות כיתות וההוראה תהיה אישית ואינטנסיבית יותר.

4. כדי לעודד בתי-ספר לכתוב תכניות משלבות ולהפעילן בבית-הספר יש להקצות במיוחד בתקופה הראשונה, שעות מיוחדות במסגרת שעות ההשתלמות המוסדית או בשעות מיוחדות שתתקצבנה לשם כך.

ג. טיפוח מסגרות פורמליות

1. הקיטוב הקיים כיום בין זרמי החינוך בארץ, כאשר להורים ניתנת אפשרות לבחור או בחינוך ממלכתי-כללי-חילוני או בחינוך דתי (ממלכתי-דתי או חרדי) פוגעת בהוראת מקצועות היהדות בחינוך הכללי. כדי לעודד את לימוד מקצועות היהדות בחינוך הכללי מוצע לעודד במסגרתו הקמת בתי-ספר, ומסגרות לימוד פנים וחוץ בית-ספריות שיעמידו במרכז פעולתם את הוראת מקצועות היהדות ברוח לא אורתודוקסית ופלורליסטית. הוועדה סבורה, כי בדומה לעידוד הניתן לבתי ספר תל"י (תגבור לימודי היהדות) יש לעודד תכניות שונות ומגוונות שיעמידו את לימודי היהדות, ברוח המלצות הוועדה, במרכזם.

על משרד החינוך, התרבות והספורט ליזום בעצמו ולסייע ליוזמות של הורים כדי לקדם הקמת בתי ספר מדגמים שונים שיעמידו במרכזם את הוראת מקצועות היסודיים ברמה פלורליסטית. על המשרד להעמיד לתכלית זו משאבים והדרכה מיוחדים.

הקמת בתי הספר להוראת מקצועות היהדות צריכה להעשות על פי הכללים של הקמת בתי-ספר על-איזוריים, תוך הקפדה חמורה שלא לפגוע במדיניות האינטגרציה של משרד החינוך, התרבות והספורט.

הסלכות לבית-הספר היסודי

בית-הספר היסודי תפקיד מרכזי בתהליך השחבור של הילד לחברה וללאום. בית-הספר היסודי הוא המקור הראשי ללימוד הידע הבסיסי של הזיכרון הלאומי, הכיבושים, המנהגים והטקסים הלאומיים.

יש להקפיד, כי מקצועות היהדות -- תנ"ך, לשון, תורה שבעל-פה, ספרות, היסטוריה ומולדת, לצד לימודי החג והמועד ומחזור החיים -- יוסיפו להוות את אחד מצירי הלימוד הראשיים בבית-הספר היסודי.

בלימוד מקצועות היהדות בבית-הספר היסודי חייבים להתחשב במאפייני התפיסה של הילדים בגיל הזה. על ההוראה להיות כוללת; יש לשים את הדגש מיוחד על ההבטים הדיסציפלינאריים של המקצועות השונים ויותר על מסרים בעלי משמעות ונושאים מעוררי חוויה.

יש לשאוף לכך, כי בתחום לימודי היהדות יילמדו בבית-הספר היסודי בכל שנה לפחות נושא משלב אחד או שניים. תפיסה זו משתלבת בתפיסה של מיקוד המלידה בבית-הספר היסודי.

הנכונות לנושאים משלבים תעובדנה הן על-ידי בתי-הספר, הן על-ידי גורמים שונים במשרד החינוך, התרבות והספורט והן על-ידי גופים חוץ בית-ספריים.

ת סל השעות הכללי. הוועדה קובעת
נ המוקדשות למקצועות היהדות בחינוך

ולימודים המחייבת במקצועות היהדות
חדש תכניות הלימודים וייקבע מה בגדו
הם צומצם או נעלם לימוד מקצוע חובר
ה יש להקפיד שהמקצוע החסר ישולב

פריית כך שכל מקצוע בתחומי היהדות
חות משעתיים בשבוע מחליש מאוד את
נו מדובר. כדי לממש יעד זה, מציעה
לימודים בשנה אחת או בסמסטר אחד.
מקצוע. בדרך זו יוכל המורה המקצוע
יה אישית ואינטנסיבית יותר.

בות ולהפעילן בבית-הספר יש להקצות
ת במסגרת שעות ההשתלמות המוסדית

בארץ, כאשר להורים ניתנת אפשרות
ו בחינוך דתי (ממלכת-דתי או חרדי)
הכללי. כדי לעודד את לימוד מקצועות
גרתו הקמת בתי-ספר, ומסגרות לימוד
עולתם את הוראת מקצועות היהדות
ועדה סבורה, כי בדומה לעידוד הניתן
לעודד תכניות שונות ומגוונות שיעמידו
במרכזם.

5. כדי לעודד את המורים לכתוב תכניות משלבות, יש לכלול אותן בתכנית השתלמות המוסדית או לתגמל את המורים הכותבים את התכנית. בתקופה הראשונה יש אף להעניק לבית הספר שעות מיוחדות, על-פי קריטריונים שייקבעו מראש, לשם הפעלת התכנית.

6. לנושאים כמו חג ומועד ומחזור-חיים, המשלבים לימודי היסטוריה, מקרא, אגדה והלכה, ספרות, מולדת וחברה, אמנות, דרמה ומוסיקה, תינתן עדיפות בעת בניית הנושאים המשלבים.

7. החגים יילמדו על-פי תכנית כוללת של בית הספר ובצורה ספירלית, כשבכל שנה ובכל כיתה ילמדו חג או שניים בדרך אינטגרטיבית; ואחרים - בדרך אקסטנסיבית.

8. לצד מתן ביטוי לרקע ההיסטורי ולמסורת הדתית של החגים, חייב בית-הספר לתת משקל ומקום גם לתכנים חלופיים שקיבלו החגים בתרבות החיים הציונית והחילונית.

9. בהוראת החג יש לשים את הדגש על המשמעות הסימלית והערכית ועל החוויה הלאומית, החברתית והמשפחתית הגלומה בו - ולא על יסוד הטכס והמצוות בלבד.

10. על בסיס העקרונות שגיבשה הוועדה יש לבדוק תכניות לימודים קיימות ולהכין תכניות לימוד שתאפשרנה לתלמיד בית הספר היסודי להתוודע אל סידור התפילה.

11. ככלל, על בית-הספר להקנות לתלמידים גישה ערכית-מודרנית ביחס לנכסי המורשת הלאומית. כדי להשיג מטרה זו בבית-הספר היסודי, בהתחשב בגילם הצעיר של התלמידים, יש להתמקד בריבוי הפנים של הקיום היהודי במהלך הדורות ובהווה, בתפוצה ובישראל, כפי שהוא בא לידי ביטוי בעדות ובזרמים דתיים ורעיוניים ובדפוסי חיים.

11 כדי לסייע למורים בחינוך היסודי לפתח את הוראת מקצועות היהדות ברוח המלצות הוועדה יש להבטיח שתינתן להם הדרכה מקצועית מתאימה ויש להעמיד את המשאבים הדרושים לשם כך.

ה. המלצות לחטיבת-הביניים

כל חטיבת הביניים יוצר אפשרויות מיוחדות להוראת מקצועות היהדות. בגיל זה התלמידים הם בעלי כשרים המאפשרים דיונים עיוניים וערכיים משמעותיים יותר מאשר בבית-הספר היסודי, וזאת ללא המתח והתכליתיות המאפיינים את לימודם בחטיבת העליונה בצילן של בחינות הבגרות. בכדי לנצל אפשרויות אלו ממליצה הוועדה:

1. הוועדה מצאה, כי עיקר השחיקה בשעות לימודי היהדות, עליה דובר לעיל, חלה בחטיבת-הביניים. לפיכך, יש להחזיר את מעמד לימודי היהדות בחטיבות-הביניים לקדמותן: להחזיר שעות שקוצצו במקצועות כגון היסטוריה של עם ישראל, מקרא, לשון וספרות עברית, ולהחזיר למערכת הלימודים מקצועות שחדלו ללמד, כמו תורה שבעל-פה.

2. לא כל תלמידי חטיבת-הביניים מסיימים את לימודיהם בחטיבה העליונה. חשוב, לפיכך, להבטיח שכבר בחטיבת הביניים ייחשף התלמיד באורח משמעותי לפרקים מרכזיים מתוך תולדות עם ישראל, תרבותו ויצירתו -- כנדבך הכרחי בגיבוש זהותו כאדם, כיהודי וכישראלי.

3. בגיל חטיבת-הביניים התלמיד מצוי בשלבים הראשונים של גיבוש השקפת עולמו והותו הרוחנית. יתר על כן, לצד ההבטים הטיקסיים, שיש לחתור לעשותם משמעותיים ובעלי תוכן, יוצרת תקופת בת-המצווה ובר-המצווה גם הזדמנות לדיון רעיוני וערכי במרכיב היהודי-ציוני בזהותו של התלמיד החילוני.

4. יש לבנות תכניות בת-מצווה ובר-מצווה כתכניות משלבות רחבות, התואמות את רוח הקהילות שאותן משרת בית הספר. יש לבדוק את התכניות הקיימות בחינוך הכללי, העיוני, המקצועי וההתיישבותי, ולהתאימן לרוח המלצות הוועדה.

לבות, יש לכלול אותן בתכנית השתלמותם את התכנית. בתקופה הראשונה יש אף ל-פי קריטריונים שייקבעו מראש, לשם

משלבים לימודי היסטוריה, מקרא, אגדה ורמה ומוסיקה, תינתן עדיפות בעת בניית

בית הספר ובצורה ספירלית, כשבכל שנה טנסטיבית, ואחרים - בדרך אקסטנסטיבית.

רת הדתית של החגים, חייב בית-הספר שקיבלו החגים בתרבות החיים הציונית

משמעות הסימלית והערכית ועל החוויה מה בו - ולא על יסוד הטכס והמצוות

לבדוק תכניות לימודים קיימות ולהכין ית הספר היסודי להתוודע אל סידור

ים גישה ערכית-מודרנית ביחס לנכסי ו בבית-הספר היסודי, בהתחשב בגילם

גיבוי הפנים של הקיום היהודי במהלך שהוא בא לידי ביטוי בעדות ובזרמים

התלמידים של התלמידים ולמנוף להתמודדות עם שאלות הפרט, החברה והלאום. לכן כן, יש לבחון את התכנים, תכניות הלימודים ושיטות ההוראה של מקצועות היחידה ולעדכןם כדי שיתאימו למטרות הנ"ל.

בכל האופי העיוני של מקצועות היחידות יש חשיבות רבה, ואף יש להקנות נדבכים להכנת תכניות לימודים, שתתייחסנה באופן מיוחד לצרכי התלמידים במסגרת הלא עיונית ובמסלולים שאינם מכינים לבגרות מלאה.

יש להקים ועדה מקצועית של אנשי חינוך, שתבחן תכניות קיימות ותציע תכניות חדשות ללימודי היחידות, ההולמות את צורכי התלמידים במסלולים שאינם מכינים לבגרות מלאה. במסגרת זו יש לחפש את האיזון העדין בין היסודות הכדורים שבלימודי היחידות לבין היותם מערכת ערכים ותרבות כוללת.

מקום של מקצועות היחידות במערך בחינות הבגרות מקרין על החשיבות הכיחסית להם בחברה הישראלית. אחדים מחברי הוועדה הצביעו על הפגיעה של הוועדה בחינות הבגרות בהוראת מקצועות בעלי גוון ערכי, כמו מקצועות היחידות, שלעתים מונעות לימוד לשמו והעמקת הלימוד העצמי. יחד עם זאת, סבורה הוועדה, כי כל עוד נוהגת שיטת בחינות הבגרות יש להבטיח את מעמדם של מקצועות היחידות במסגרתה. יתר על כן, בכל מתכונת של בחינות יש להבטיח את מעמדם המחייב של מקצועות היחידות, ובמיוחד מקצועות שהם עתה מקצועות חובה ללא קבלת תעודת בגרות: תנ"ך, היסטוריה ולשון וספרות עברית.

הוועדה מודעת לכך שדנים עתה בשינויים במבנה בחינות הבגרות ורואה חשיבות עליונה לכך שבטרם תתקבל החלטה על שינויים שעשויה להיות להם השפעה על מקום של מקצועות היחידות בבית הספר, תובא עמדתה לידיעת הגורמים המעורבים.

הוועדה סבורה, כי מדיניות התמריצים (הבונוסים) הנהוגה בחישוב הציון המשוקלל, המהווה מדד לקבלה לאוניברסיטאות, פוגעת במקצועות היחידות ומהווה תמריץ להעדפת מקצועות אחרים. יש לשנות את מדיניות חישוב הבונוסים באופן של מקצועות היחידות יינתן משקל השווה למקצועות אחרים. כך יש להכיר בצירופים של מקצועות במקצועות היחידות כמזכים בבנוס.

ש להכין תכניות לימוד שתאפשרנה דף גמרא ואל דרך החשיבה והדין

שמעותית ורלוונטית לתלמיד ולהקדיש

יניים יש לתת דגש מיוחד לציר של תלמידים במקצועות היחידות.

קצועות הומניסטיים מקבילים במסגרת בית הביניים יש ללמד נושא משלב אחד

פונטוליות בלימוד מקצועות היחידות ונות הגלומים בטיולים באתרים בעלי ר במוזאונים, קיום מפגשים אישיים

ת בדרך של תוספת שעות ושל תגמול מניסטיים הכלליים, שיעסקו בהכנתן. למקצועות היחידות בבית-הספר.

ות-ביניים) בחינוך הממלכתי-כללי, יעות מיוחדת כדי שילמדו לימודים לשעות המקרא והתורה שבעל-פה זה בעתיד.

הותו של התלמיד כישראלי, כיהודי אלו לרלוונטיים ולבעלי משמעות

5. על בסיס העקרונות שגיבשה הוועדה, יש להכין תכניות לימוד שתאפשרנה לתלמיד בחטיבת הביניים להתוודע אל דף גמרא ואל דרך החשיבה והדיון התלמודיים.

הוועדה ממליצה לעשות זאת בלמידה משמעותית ורלוונטית לתלמיד ולהקדיש לכך את השעות הנחוצות.

6. בהוראת מקצועות היהדות בחטיבת הביניים יש לתת דגש מיוחד לציר של ארץ-ישראל כאמצעי להגברת העניין של התלמידים במקצועות היהדות.

7. יש לעודד את הוראת מקצועות היהדות ומקצועות הומניסטיים מקבילים במסגרת של נושאים משלבים. בכל שכבת גיל בחטיבת הביניים יש ללמד נושא משלב אחד או שניים.

8. יש לעודד שילובן של דרכי הוראה לא פרונטליות בלימוד מקצועות היהדות בחטיבת הביניים. כן מוצע לנצל את היתרונות הגלומים בטיולים באתרים בעלי משמעות, צפייה בסרטים ובהצגות, ביקור במוזיאונים, קיום מפגשים אישיים וכו'.

9. מוצע לעודד את פיתוח התכניות המשלבות בדרך של תוספת שעות ושל תגמול המורים למקצועות היהדות ולמקצועות ההומניסטיים הכלליים, שיעסקו בהכנתן. כן מוצע למנות ולתגמל מרצה לכל צוות מורים למקצועות היהדות בבית-הספר.

10. לכ-20 חטיבות-ביניים (מתוך כ-270 חטיבות-ביניים) בחינוך הממלכתי-כללי, ניתנה בשנת הלימודים תשנ"ד תוספת שעות מיוחדת כדי שילמדו לימודים משלבים במקצועות היהדות - וזאת בנוסף לשעות המקרא והתורה שבעל-פה הנלמדות באותם בתי-ספר. יש להרחיב ניסוי זה בעתיד.

ו. המלצות לחטיבה העליונה

1. בשל החשיבות של מקצועות היהדות לגיבוש זהותו של התלמיד כישראלי, כיהודי וכאדם, יש לעשות את הוראת מקצועות אלו לרלוונטיים ולבעלי משמעות

7. כדי להבטיח, שגם תלמידים שאינם בוחרים בלימודי תורה שבעל-פה ומחשבת ישראל יכירו תחומי יצירה אלו, יש לשלב בהוראת המקרא יסודות ממחשבת חז"ל ופרשנות ימי הביניים ובהוראת הספרות יש לשלב יצירות מתוך מחשבת ישראל בימי הביניים ובזמן החדש.

8. יש ללמד את מקצועות היהדות במשולב עם המקצועות ההומניסטיים הכלליים (היסטוריה, ספרות, פילוסופיה וכו'), תוך שימוש בכלי הניתוח המקובלים בדיסציפלינות השונות ותוך עימות והשוואה בין החלק היהודי והכללי של הדיסציפלינה המשותפת.

9. מקצועות היהדות נלמדים בחטיבה העליונה במסגרת הדיסציפלינות השונות. הוועדה סבורה, כי בהמשך ללימוד הדיסציפלינרי יש לחזק גם בחטיבה העליונה את מתכונת ההוראה המשלבת בדרך של לימוד נושאים מקיפים שיאפשרו לתלמיד לשלב בין תכנים שלמד במסגרות דיסציפלינריות שונות. לאחר שיפותחו חומרי למידה ויוכשרו מורים, ראוי לחזק מגמה זו של לימוד אינטגרטיבי במערכת הלימודים.

10. יש לעודד הפצת תכניות הלימודים עד רמות של חמש יחידות לימוד במקצועות כארכיאולוגיה ולימודי ארץ-ישראל ולהכין תכנית לימודים בפולקלור. יש לעודד את הוראתם כשלעצמם או במסגרת הנושאים המשלבים.

11. יש לעודד את התלמידים, בדרך של הקמת מערך מלגות ופרסים, לכתוב עבודות גמר במקצועות היהדות, תוך דגש על נושאים משלבים.

12. יש לטפח באמצעות תיקצוב מיוחד את האוספים של כל אמצעי המדיה הקיימים בתחום מדעי היהדות בספריות של החטיבות העליונות. דגש מיוחד יש לשים על אוסף עדכני של ספרות מחקר בנושאי ההוראה השונים. יש לקיים בספריות מערך הנחייה והדרכה כיצד להשתמש בספרים ובעזרים השונים.

13. יש להקציב שעות לימוד לצורך מתן תגבור במקצועות היהדות לעולים החדשים בחטיבה העליונה, ולהאריך את מספר השנים המזכות את התלמידים העולים

בשעות טיפוח מיוחדות. כן יש להכין תכניות לימוד מיוחדות במקצועות היהדות עבור אוכלוסיית תלמידים זו ברוח העקרונות שהוצעו לעיל. הוועדה המדגישה, כי החטיבה העליונה הינה המסגרת האחרונה שבה ניתן להשלים את פערי הידע של התלמידים העולים בתחום מקצועות היהדות, פערים שגישורם חיוני לצורך הבטחת קליטתם בחברה הישראלית.

יש לעודד ולתגמל צוותים של מורים למקצועות היהדות ולמקצועות ההומניסטיים, שיכינו תכניות לימוד משלבות במסגרת ההשתלמות המוסדית או במסגרות אחרות. כן יש למנות ולתגמל מרכז לכל צוות מורים למקצועות היהדות בבית-הספר.

1. טיפוח מסגרות לא-פורמליות

יש לעודד קשת רחבה ככל האפשר של מסגרות חינוכיות לא-פורמליות, המקבלות חינוך יהודי פלורליסטי וביקורתי כלגיטימי והמציעות למוסדות החינוך השונים תכניות חוץ-קוריקולריות בנושאים הקשורים בהוראת מקצועות היהדות, ובייחוד סמינרים ומפגשים שבהם ייפרשו לפני התלמיד, על בסיס של הדדיות, האופציות השונות של הקיום היהודי בימינו.

בתי-ספר שיעדיפו לא להיזקק לשרותם של "קבלני-חוץ" ואשר ירצו ויוכלו לקיים סמינרים ופעילויות חוץ-קוריקולריות בכוחות עצמם - יקבלו סיוע דומה הניתן לפעילויות החיצוניות.

על המשרד לבחון ולאשר את התאמתן של התכניות החוץ-קוריקולריות, שיוצעו בידי הגורמים השונים, לרוחו של החינוך הכללי, בהתאם לעקרונות שהוצעו לעיל בידי הוועדה.

יש לטפח חוגי לימוד, הרצאות, ערבי-עיון, סמינרים ואירועים חווייתיים הקשורים ללימודי היהדות; רצוי לשתף בפעילויות אלו גם את הורי התלמידים. פעילויות אלו צריכות לשקף את זהותו וערכיו של בית הספר ושל הקהילה שבה הוא פועל, ולסייע בגיבושם.

ים בלימודי תורה שבעל-פה ומחשבת הוראת המקרא יסודות ממחשבת חז"ל ש לשלב יצירות מתוך מחשבת ישראל

ם המקצועות ההומניסטיים הכלליים וך שימוש בכלי הניתוח המקובלים וואה בין החלק היהודי והכללי של

ונה במסגרת הדיסציפלינות השונות. פלינוי יש לחזק גם בחטיבה העליונה ווד נושאים מקיפים שיאפשרו לתלמיד ינריות שונות. לאחר שיפותחו חומרי זו של לימוד אינטגרטיבי במערכת

ת של חמש יחידות לימוד במקצועות תכנית לימודים בפולקלור. יש לעודד ם המשלבים.

מערך מלגות ופרסים, לכתוב עבודות משלבים.

ספים של כל אמצעי המדיה הקיימים ת העליונות. דגש מיוחד יש לשים על אה השונים.

כיצד להשתמש בספרים ובעזרים

במקצועות היהדות לעולים החדשים יים המזכות את התלמידים העולים

5. יש להפוך את המכללות, המרכזים הקהילתיים, המכוונים השונים, תנועות הנוער, החברה להגנת הטבע וגופים נוספים למוקדים לטיפוח חוויה ולימוד בתחום **מקצועות היהדות**. יש להתאים פעילויות אלו לסוגים מגוונים של אוכלוסיה.

6. יש ליזום ולטפח **תכניות ייחודיות במתכונת של "נוער שוחר מדע"**, יש לטפח ולתקצב מסגרות, שתתמקדנה בלימוד וביצירה בתחום מקצועות היהדות וההומניסטיקה.

ח. הכשרת מורים

יסוד שחזר ועלה פעמים רבות ובהקשרים שונים בדיוני הוועדה וזכה לתמיכת כל חברה הוא **הצורך להעמיד את דמות המורה והכשרתו בראש סדר העדיפויות** בחתירה לשינוי מעמדם של לימודי היהדות.

מרכזיותו של תחום הכשרת המורים היא פועל יוצא של **שתי בעיות**, שפתרון הוא תנאי הכרחי לשינוי מצבם של לימודי היהדות בחינוך הכללי: **המחסור החריף המסתמנן והולך במורים מתאימים להוראת מקצועות היהדות**, והצורך בשינוי של **תכניות הלימודים ומתודות ההוראה של מקצועות היהדות**. פתרון שתי בעיות אלו מחייב לערוך שינויים בדרכי הכשרת המורים. לפיכך, הוועדה ממליצה:

1. לעשות מאמצים מכוונים לגיוס מורים בעלי השקפת עולם ואורח חיים המקובלים על הציבור החילוני לגווניו ובהתאם לאופי השונה של הקהילות שאותן משרתים בת-הספר.

2. לאור המחסור הגדול במורים מתאימים למקצועות היהדות בחינוך הכללי יש לנקוט במגוון דרכים כדי לעודד סטודנטים באוניברסיטאות ובמכללות להכשיר עצמם להוראה במקצועות אלו. בהתאם לניסיון שנרכש בעבר ביחס למדעי הטבע, רואה הוועדה במתן מענקים גבוהים את האמצעי העיקרי לעידוד סטודנטים מתאימים לפנות להוראת מקצועות היהדות. הוועדה ממליצה על מערך המלגות, מותנות ובלתי מותנות, הבא:

* מלגות לתלמידי B.A מצטיינים במדעי היהדות, שיכשירו עצמם להוראה בבתי הספר הכלליים, תמורת התחייבות להורות.

* מלגות לתלמידים מצטיינים בתכניות ה-B.A הכללי, כדי שיסבו את תחום התמחותם ללימודי היהדות וכשירו עצמם להוראה בבתי-ספר הכלליים, תמורת התחייבות להורות.

* מלגות לתלמידים מצטיינים, שסיימו את לימודי ה-B.A בחוגים שאינם נמנים עם מדעי היהדות, כדי שילמדו את מדעי היהדות במסגרת לימודי M.A וכשירו עצמם להוראה, תמורת התחייבות להורות.

* מלגות למורים בעלי תואר B.A במקצועות היהדות, כדי להמריצם לרכוש תואר M.A, תמורת התחייבות להורות.

* מלגות לתלמידים במכללות, בסמינרים ובאוניברסיטאות, שיתמחו בהוראה משלבת של מקצועות היהדות, תמורת התחייבות להורות.

3 כדי לאפשר את פיתוח ההוראה המשלבת יש לחתור לכך שבתהליך הכשרת המורים למקצועות היהדות, המורה לעתיד לא יתמחה רק במקצוע הדיסציפלינרי המסויים, שאותו הוא מכשיר עצמו להורות, אלא יהיה בעל היכרות משמעותית עם מכלול מקצועות היהדות והמקצועות ההומניסטיים הכלליים. כמו כן בתהליך הכשרת המורים יש לטפח בו-זמנית מיומנויות מדעיות דיסציפלינריות וחינוכיות אינטגרטיביות. יישומה של המלצה זו מחייב לחולל שינוי בתהליך הכשרת המורים באוניברסיטאות ובמכללות.

4 לאור היעדים של הוראת מקצועות היהדות בחינוך הכללי, כפי שהם מוצגים בדו"ח זה, יש לבדוק מן היסוד את תכנית הכשרת המורים למקצועות היהדות במכללות ובסמינרים למורים ולהכניס בה שינויים בהתאם לרוח המלצות הוועדה. כבר בבירורים ראשוניים שקיימה הוועדה, עלה הצורך לבצע את השינויים הבאים:

מכונים השונים, תנועות הנוער, לטיפוח חוויה ולימוד בתחום ימים מגוונים של אוכלוסיה.

ל"נוער שוחר מדע", יש לטפח בתחום מקצועות היהדות

הוועדה זכה לתמיכת כל חברה סדר העדיפויות בחתירה לשינוי

שתי בעיות, שפתרוןן הוא תנאי המחסור החריף המסתמן והולך בשינוי של תכניות הלימודים עיות אלו מחייב לערוך שינויים

ת עולם ואורח חיים המקובלים של הקהילות שאותן משרתים

עות היהדות בחינוך הכללי יש יברסיטאות ובמכללות להכשיר רכש בעבר ביחס למדעי הטבע, עני העיקרי לעידוד סטודנטים נדה ממליצה על מערך המלגות,

* במגמה להכשרת מורים לגיל הרך ולכיתות הנמוכות של בית-הספר היסודי, על הסטודנט ללמוד קורס שנתי בנושאי יהדות, שישלב תוכן ודידקטיקה ואשר יתמקד בנושאים הנלמדים בכתות הנמוכות ובמיוחד בחגים ובמחזור החיים.

* סטודנטים המתמחים בהוראת אחד המקצועות הדיסציפלינריים של לימודי היהדות ירכשו במהלך הכשרתם היכרות משמעותית עם מכלול מקצועות היהדות והמקצועות ההומניסטיים הכלליים.

* לאור המקום המרכזי שתופסים מקצועות היהדות בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים גם על סטודנטים שאינם מכשירים עצמם להוראת מקצועות היהדות להיות בעלי ידע נרחב בנושאים כמו חג ומועד, מחזור חיי אדם, זהות יהודית וישראלית, סוגיות בתולדות ישראל בעת החדשה ובתולדות התנועה הציונית ומדינת ישראל. לפיכך, יש להקפיד על לימוד מכסת 6 השעות השבועיות בלימודי היהדות הנדרשת כיום במכללות ובסמינרים, ואף לתגבר את הלימודים באמצעות עבודות, סמינרים וימי עיון.

* לאור הצורך להתאים את הוראת מקצועות היהדות לסוגי אוכלוסיה שונים, יש לחתור לכך שהסטודנטים יערכו את ההתנסות בבתי-ספר ובמסלולי הוראה מסוגים שונים.

* יש להכשיר את הסטודנטים להוראה משלבת במקצועות היהדות; במסגרת זו יש לעודד כתיבת תכניות לימוד משלבות ע"י צוותים של סטודנטים ומורי המוסד ובחינתן במהלך ההתנסות.

5. יש לעודד פתיחת מוסדות חדשים להכשרת מורים ופיתוח מסלולים במסגרת המוסדות הקיימים, שיכשירו להוראת מקצועות היהדות מורים בעלי השקפת עולם פלורליסטית-ביקורתית, שיתמחו בהוראה משלבת של מקצועות היהדות.

6. יש לבחון דרכים לשיפור הרקע בלימודי היהדות הניתן למאות המורים העולים המכשירים עצמם להוראה של מקצועות שונים בחינוך הממלכתי.

יש לפתוח במכללות ובסמינרים מגמות להתמחות בנושא "תרבות ישראל", שיהוו שילוב (אינטגרציה) של מקצועות היהדות. פתיחת מגמות כאלו כרוכה בתגמול להכנת תכניות ובהקצאת משאבים לפתיחתן. יש לדאוג שהלומדים במגמה זו יוכלו להתאמן בעבודתם המעשית בבתי-ספר שמלמדים נושאים אינטגרטיביים.

יש לבחון את מערך הכשרת המורים למקצועות היהדות בחוגים למדעי היהדות ובבתי הספר להכשרת מורים באוניברסיטאות. בגלל מורכבות הנושא ממליצה הוועדה על מינוי צוות מיוחד, משותף לאוניברסיטאות ולמשרד החינוך, שיבחן נושא זה לעומקו, יציע דרכים להגדלת מספר המכשירים עצמם להוראת מקצועות היהדות בדרך דיסציפלינרית ואינטרדיסציפלינרית, יצביע על השינויים הנדרשים בדרכי ההכשרה כדי להתאימן להמלצות הוועדה ויבחן אפשרות לקיום תכניות לימוד מיוחדות לתואר שני למורים במקצועות היהדות.

השתלמויות מורים

הוועדה רואה חשיבות רבה בייזום של השתלמויות בלימודי היהדות, ברוח המלצותיה להלן כמה דוגמאות של נושאים הנראים לוועדה כראויים לכך שיועברו בהשתלמויות המורים:

- * הזיקה בין התחומים השונים של לימודי היהדות (היסטוריה וספרות), מקרא ותורה שבעל-פה, ספרות ולשון, פילוסופיה והיסטוריה, ארכיאולוגיה ואמנות וכו'.
- * לימודי העם היהודי בזמננו והזרמים השונים ביהדות.
- * הזהות היהודית והזהות הציונית.
- * השילוב בין תולדות ישראל ותרבותו לתולדות העמים ותרבותם.
- * לימודי מורשת עדות ישראל.
- * שילוב אמנויות בהוראת היהדות.
- * דילמות ובעיות קיומיות ואקטואליות ביהדות, של היחיד ושל הציבור.

הנמוכות של בית-הספר היסודי, שישלב תוכן ודידקטיקה ואשר ובמיוחד בחגים ובמחזור החיים.

עוד הדיסציפלינריים של לימודי משמעותית עם מכלול מקצועות

היהדות בבית הספר היסודי וכשירים עצמם להוראת מקצועות חג ומועד, מחזור חיי אדם, זהות בעת החדשה ובתולדות התנועה יד על לימוד מכסת 6 השעות ממכללות ובסמינרים, ואף לתגבר ימי עיון.

היהדות לסוגי אוכלוסיה שונים, סות בבתי-ספר ובמסלולי הוראה

במקצועות היהדות; במסגרת זו יי צוותים של סטודנטים ומורי

רים ופיתוח מסלולים במסגרת היהדות מורים בעלי השקפת שלבת של מקצועות היהדות.

הניתן למאות המורים העולים יינוך הממלכתי.

2. מוצע לנצל את שעות ההשתלמות הבית-ספרית לקיום סדנאות למורים במדעי היהדות, לשם ליבון עמדות הקשורות בזהות היהודית-ציונית ולצורך פיתוח נושאים אינטגרטיביים להוראה בבתי-הספר.

3. מוצע לפתוח קורסי קיץ שיוקדשו ללימוד נושאים אינטגרטיביים לסטודנטים ולמורים במקצועות היהדות. הקורסים ישלבו את תחומי הידע השונים עם גישות פדגוגיות ודידקטיות המתאימות להוראה בין-תחומית.

4. מוצע לעודד מורים היוצאים לשנת שבתון לקחת חלק בהשתלמויות אינטגרטיביות בלימודי היהדות.

5. מורים שימונו לרכזי הצוות של לימודי היהדות בבית-ספרם - יעברו השתלמות מיוחדת.

י. לימודי היהדות - ההקשר הקהילתי, תרבות הפנאי, אמצעי התקשורת

דפוסייה של תרבות הפנאי של הציבור החילוני, כפי שהם הולכים ומתגבשים בשנים האחרונות, מעידים על עניין הולך וגובר בהיבטים שונים של מדעי היהדות, דבר שיש בו כדי ליצור אווירה שתקדם את לימודי היהדות בבית הספר, בבית ובקהילה. פריחת היצירה המקורית בספרות ובתיאטרון, העניין הגובר בתרבות העדות ו"בשורשים", תרבות הטיוולים המשלבת בתוכה ארכיאולוגיה ותולדות ארץ-ישראל, העניין בסוגיות היסטוריות בעלות השלכות אקטואליות, תרבות הסמינרים וימי העיון, העניין בתכניות מסוג "חפש את המטמון" לסוגיהן, חידון התנ"ך, סדרות ההרצאות של יד בן-צבי, מכון בן-צבי ומרכז זלמן שז"ר המיועדות לציבור הרחב והזכות להצלחה מרובה בקרב קהלים מגוונים, כל אלו מלמדים כי בציבור החילוני ישנה פתיחות לתרבות פנאי המתמודדת עם תכנים עיוניים בכלל ועם יסודות מתוך המורשת התרבותית היהודית בפרט.

הוועדה סבורה, כי יש צורך בפעילות מתוכננת ושיטתית, על בסיס תהליך של ביקורת ובחירה, כדי להפוך יסודות מתוך המורשת התרבותית היהודית לקניינה של החברה החילונית. הוועדה סבורה כי יש לעודד ענין זה באמצעים שונים וביניהם:

1 **הפצת המחקר האקדמי במדעי היהדות:** הוועדה ממליצה לעודד את פעילותם של טובים העוסקים בהפצת המחקר האקדמי במדעי היהדות בקרב הציבור הרחב, כמו מרכז זלמן שז"ר, יד בן-צבי, החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, החברה לחקר המקרא, האקדמיה ללשון העברית וכו'. על משרד החינוך לסייע בתקצוב פעילויות אלו ויש להתאימן לדפוסים המשתנים של תרבות הפנאי החילונית.

2 **כתב-עת פופולרי למדעי היהדות:** הוועדה ממליצה לעודד הקמת כתב-עת פופולרי, שיהיה מופנה לציבור המורים והתלמידים ולציבור הרחב, שיעסוק בהיבטים שונים אקטואליים ומשמעותיים ביהדות ושיקיף את הנעשה בחקר התחומים השונים של תולדות ישראל ותרבותו.

3 **ספרות ותיאטרון:** יש לטפח מסגרות שתעודדנה את היצירה הספרותית, התיאטרלית, הקולנועית, המוזיאונית והטלוויזיונית הממוקדת בתולדות ישראל ותרבותו. העידוד יינתן באמצעות פרסי יצירה, מלגות לימוד, הדרכה לכותבים סתחילים, סבסוד מוסדות תרבות, רכישת ספרים, תקצוב להפקת תכניות וכדומה.

4 **טלוויזיה:** לאור המשקל הגובר של הטלוויזיה בתרבות הפנאי בישראל יש לחתור להגדלת נפח השידורים העוסקים בתולדות ישראל ותרבותו באופן שיעורר ענין בקרב הציבור החילוני לגווניו. הוועדה ממליצה, כי:

* יועמדו תקציבים מיוחדים מיוחדים לשם עידוד היצירה הטלוויזיונית הממוקדת בתולדות ישראל ותרבותו.

* בטלוויזיה החינוכית תוגדל מכסת השעות המוקדשת לשידורים בנושאים הקשורים למקצועות היהדות ולמקצועות ההומניסטיים בכלל.

5 **מרכזים קהילתיים וטלוויזיה מקומית:** הוועדה סבורה שיש חשיבות רבה לפיתוח וחיוק הזהות היהודית בקהילות השונות, במיוחד בקהילות הפריפריה. על המתנ"סים להגביר פעילויות יצירתיות וצרכניות כאחת בנושא. הטלוויזיה

פריית לקיום סדנאות למורים במדעי
טהות היהודית-ציונית ולצורך פיתוח

1 נושאים אינטגרטיביים לסטודנטים
בו את תחומי הידע השונים עם גישות
ין-תחומית.

קחת חלק בהשתלמויות אינטגרטיביות

תדות בבית-ספרם - יעברו השתלמות

תודת הפנאי, אמצעי התקשורת

כפי שהם הולכים ומתגבשים בשנים
שונים של מדעי היהדות, דבר שיש בו
בבית הספר, בבית ובקהילה. פריחת
הגובר בתרבות העדות ו"בשורשים",
תולדות ארץ-ישראל, העניין בסוגיות
סמינרים וימי העיון, העניין בתכניות
סדרות ההרצאות של יד בן-צבי, מכון
הזכות להצלחה מרובה בקרב קהלים
פתיחות לתרבות פנאי המתמודדת עם
רבותית היהודית בפרט.

יטתית, על בסיס תהליך של ביקורת
בותית היהודית לקניינה של החברה
מצעים שונים וביניהם:

המקומית בכבלים עשויה לחזק היבטים שונים בהיכרות עם תולדות ישראל ומורשתו התרבותית.

6. **ידיעת הארץ, ארכיאולוגיה ומוזיאונים:** הטיול הוא אחד מן הדפוסים הרווחים בתרבות הפנאי החילונית וכזה הוא עשוי לשמש גם אפיק הולם למפגש עם ההיסטוריה והתרבות היהודית ע"י מתן הזדמנות למטייל ולמבקר למפגש בלתי אמצעי עם פרקים בהיסטוריה, בהווי ובתרבות של עם ישראל. על משרד החינוך, התרבות והספורט לעודד פעילויות של גופים העוסקים בידיעת הארץ ותולדותיה וכן של מוזאונים מסוגים שונים כדי שיוכלו להגביר את פעילותם בקרב התלמידים והציבור הרחב.

7. **שבת וחג:** השבת והחג, הן בשל תוכנם והן בשל הפנאי שהם יוצרים, הם מועדים אידיאליים ליצירת מפגש בין הציבור החילוני ותרבות ישראל. יש צורך במאמץ מכוון, כדי לסייע להפיכת תכנים מתרבות ישראל לחלק מתרבות החג והשבת הלא-אורתודוקסית לגוניה, תוך שילובם באופיה של תרבות זו כתרבות חילונית.

יא. שכר ותגמולים

1. **יש למנות בכל בית-ספר מרכז ללימודי היהדות.** יש להגדיר את דפוסיו ותחומי פעולתו של תפקיד המרכז, ליזום השתלמויות מיוחדות שיכשירו מורים למילוי תפקיד זה ולתגמלם בהתאם.

2. **כדי לעודד פיתוח של תכניות משלבות יש לקבוע קריטריונים לתגמול מורים וצוותים שיכינו תכניות כאלו;** בתקופה של חמש השנים הראשונות יש להעניק לבתי-ספר שיעסקו בפיתוח תכניות משלבות תוספת שעות על-פי קריטריונים שייקבעו.

3. **יש לקבוע סולם שכר ותגמול מיוחד להדרכת עבודת גמר במקצועות היהדות.**

הוועדה ממליצה בפני משרד החינוך, התרבות והספורט למנות צוותים מיוחדים שיגבשו הצעות מפורטות ודרכי יישום להמלצות שהועלו בדו"ח זה, כגון: התאמת תכניות לימודים לרוח המלצות הוועדה; פיתוח, בדיקה ואישור תכניות משלבות; פיתוח תכניות לימודים למסלולים הלא-עיוניים; תכנית מיוחדת לעולים חדשים; תכניות להכשרת מורים; פיתוח תכניות לחינוך לא-פורמלי וכיו"ב.

בעלי התפקידים השונים בתחום לימודי היהדות בבתי-הספר הממלכתיים הכלליים (מפמ"רים, מדריכים, כותבי תכניות לימודים וכד') ילמדו את ההמלצות והעקרונות המנחים של הדו"ח, יכוונו ככל האפשר על פיהם את פעילותם ויפעלו להטמיעם במערכת החינוך.

הוועדה ממליצה למשרד החינוך, התרבות והספורט להקים מועצה ציבורית, שתלווה את יישום המלצות הוועדה. המועצה תפעל להבטחת מעמדם ומרכזיותם של לימודי היהדות במערכת החינוך הממלכתי, ברוח המלצות הוועדה.

סבנה והרכב המועצה:

- * בראש המועצה הציבורית יעמוד איש חינוך, העוסק בלימודי היהדות, אשר השקפת עולמו ואורח חייו תואמים את אלו של הציבור המחנך את ילדיו בחינוך הכללי.
- * במועצה ישתתפו מומחים מן האקדמיה בתחומי מדעי היהדות, נציגים מן התחומים השונים של מערכת החינוך: יחידות המטה, מפקחים, מנהלים ומורים וכך אנשי רוח ויוצרים.

תפקידי המועצה הציבורית:

- * תדאג לקיום מעקב ותקבל דיווחים על יישום המלצות הוועדה.
- * תעקוב אחר התקדמות עבודת הצוותים שיעסקו ביישום המלצות ההוועדה.
- * תדון בשאלות שונות הכרוכות ביישום המלצות הוועדה.
- * תעלה רעיונות והצעות להמשך הפעילות.

יכול הוא אחד מן הדפוסים הרווחים לשמש גם אפיק הולם למפגש עם דמויות למטייל ולמבקר למפגש בלתי נותן של עם ישראל. על משרד החינוך, העוסקים בידיעת הארץ ותולדותיה יוכלו להגביר את פעילותם בקרב

של הפנאי שהם יוצרים, הם מועדים נגינת תרבות ישראל. יש צורך במאמץ ישראל לחלק מתרבות החג והשבת פיה של תרבות זו כתרבות חילונית.

יש להגדיר את דפוסיו ותחומי ת מיוחדות שיכשירו מורים למילוי

לקבוע קריטריונים לתגמול מורים חמש השנים הראשונות יש להעניק ת תוספת שעות על-פי קריטריונים

בודת גמר במקצועות היהדות.

* תעקוב אחר חלוקת המשאבים בהתאם לקריטריונים וסדרי עדיפויות שייקבעו מראש.

6. משרד החינוך יעמיד לרשות המועצה הציבורית כלים אוגוניים בסיסיים שיאפשרו את פעולתה.

נספח א: נתונים

מורים שהוסמכו לחנך
במסגרת התלמידים ב

מספר המורים: "הכשרת
(1990-1995)", שנתר על
במסגרת החינוך, התרבות
המקור במלואו עומד ל
הכשרות עובדי הוראה.

המקור בדק את מספר
המורים והכתיבה העליון

המקורות להכשרת מורים
1. בתי-ספר לחינוך ב
2. המכללות האקדמיות
3. מורים עולים
4. השתלמויות להסמכה

הערות

1. מספר המסיימים
למח אדם בהוראה
החומר פונים לעיסוק
2. לא כל המסיימים
המכללות, פונים
3. מספר המסיימים
הרלוונטיים לדור
4. המקורות לטבלה